

OCENE – ZAPISKI – POROČILA – GRADIVO

NOVA OPISNA SLOVNICA ZILJŠČINE

Najnovejši izdelek nizozemske akcentološke šole, katere prispevki občasno izhajajo v uglednem nizu *Studies in Slavic and General Linguistics* (SSGL) je opisna slovnica najzahodnejšega od slovenskih koroških narečij, ki se (danes vse manj) govori v Ziljski dolini (Gaital). Delo izpod peresa mladega nizozemskega slavista in indoevropista Tijmena Pronka je nastalo kot doktorska disertacija.¹ S skoraj 350 stranmi skuša zapolniti vrzeli v poznavanju ziljskega narečja, ki so ostale po parcialnih opisnih delih, ki segajo vse od Jarnikovih zapiskov v prvi polovici 19. stol., preko Grafenauerjevih krajših (vendar tehtnih) študij v prvi četrtini 20. stol., Paulsenove neobjavljene disertacije l. 1935, do Logarjevih skic iz 60. let prejšnjega stoletja (za bibliografske podatke gl. str. 331–334). Monografija je plod obsežnega terenskega dela, ki ga je avtor opravil med daljšimi bivanji v Ziljski dolini od l. 2001 do l. 2006, in to predvsem z eno informatorko, rojeno l. 1923 blizu Brda (Egg) in sedemnajst let pozneje primoženo v Potoče (Potschach), torej v jezikovno rahlo bolj arhaičnem zahodnem delu doline. Informatorka Johanna Hebein je po poročanju avtorja ena od redkih govorcev ziljščine, ki ni le dosledna uporabnica narečja, ampak tudi navdušenka za njegovo ohranitev na ozadju nič kaj obetavnega družbenega položaja slovenščine v sicer nemškogovorečem okolju. V narečju se namreč sporazumevajo predvsem ljudje, starejši od 50 let, v prisotnosti Neslovencev pa le še najstarejša generacija (nad 70 let) govori slovensko. Mlajši govorijo v narečju že z močno nemško interferenco. Najmlajša generacija se le izjemoma uči slovensko, zato bo razen v vasi Rateče na slovenski strani meje – kjer bo tudi knjižna slovenščina sčasoma nivelirala narečne prvine – narečje v tekmovanju z nemščino skoraj gotovo izumrlo do konca 21. stoletja. Opisno delo je zategadelj še posebej dragoceno, ker ohranja jezikovne informacije, ki se jim zadnji dnevi že neizprosno iztekajo.

Čprav je osrednje načelo ureditve slovnice izrecno opisno sinhrono, nas ne sme presenetiti, da avtor tu in tam postreže tudi s komentarjem o zgodovinskem razvoju posameznih prvin. Ne gre le za to, da takšne slovnice sodijo v okvir leidske indoevropistike, ampak tudi za to, da se lotevamo narečjeslovja tudi z namenom, da izboljšamo rekonstrukcijo starejših stanj jezikovnega ustroja, čemur podrobne sinhrono slovnice variantnih sistemov med drugim služijo. Posebna pozornost je tem delu posvečena zgodovini ziljske akcentuacije, ki je obravnavana v posebnem 8. poglavju. O tem poglavju bo komentar v nadaljevanju. V prvih sedmih poglavjih avtor podaja sicer tradicionalni strukturalni opis, razporejen (za l. Uvodom in pred 7. Narečnimi besedili) po ravninah slovnice razčlemb: 2. Glasoslovje, 3. Oblikoglasje, 4. Imensko oblikoslovje, 5. Glagolsko oblikoslovje, 6. Opombe k skladnji in pomenoslovju. K osrednjemu besedilu so priloženi manj tradicionalni, vendar nič manj koristni dodatki: I. Nepravilna glagolska sklanjatev, II. Glagolske pripone, III. Toponimika. Leksikon izpričanih besed obsega kar 100 strani, vključno s seznamom knjižnojezikovnih ustreznih narečnim oblikam, kar glede na znatne razlike med sistemoma bralcu pomaga pri orientaciji v narečnem besednem zakladu. Na koncu sledita še kazalo in bibliografija.

Po ustaljeni praksi v SSGL-ovih slovnica so narečne oblike zapisane v fonemskem črkovanju, opremljenem z ustreznimi diakritičnim znaki iz južnoslovanske tradicije in po strukturalističnih načelih (široko razumljene) praške šole. Odnosi med fonemi in alofoni so skrbno opisani v dotičnem razdelku. Tako sta npr. soglasniška fonema /b, d/ vselej zapisana s tema črkama, čeprav je alofonija znatna; ključen je potemtakem natančen opis predvidljive variacije

¹ Pronk, Tijmen. 2009. *The Slovene Dialect of Egg and Potschach in the Gaital, Austria* (= *Studies in Slavic and General Linguistics*, vol. 36). Amsterdam, New York, NY: Rodopi. X + 334 str.

v uresničitvi fonemov, ki so predstavljene z mednarodnim fonetičnim črkopisom (IPA). Ta pristop je najučinkovitejši, ker fonetične podrobnosti niso na poti v predstavljenju gradiva v daljši razlagi, so pa na voljo v strnjem opisu fonetičnih posebnosti govora. Beremo na primer, da je osnovna izgovorjava fonema /b/ zveneči dvoustični pripornik, *bíti* 'essere' [bi:tè] (\neq *wítí* 'viti' [wi:tè]), medtem ko za sprednjim soglasnikom in na koncu besede svobodno variira med [b] in [b̥]: *bógati* 'ubogati' [bo:gati], [b̥o:gati]; /d/ se izgovarja kot zobni zapornik [d], vendar se pred sprednjimi samoglasniki in /a/ lahko uresničuje tudi kot zveneči zobni pripornik [d̥]: *dāw* 'dal' [da:w], [d̥a:w] (30–31). Opis alofonskega in fonemskega inventarja seveda ni zgolj napotek za branje gradiva, temveč tudi ključen za razumevanje problematike narečne variativnosti. Končno je s Pronkovim opisom npr. razčiščeno vprašanje fonemskosti kračine v naglašenem zlogu, ki ni zgolj pogojena z zaprtostjo zloga, kot bi to lahko domnevali iz gradiva, ki je bilo na voljo od Grafenauerja do zdaj; pri Pronku namreč primeri nedvoumno kažejo na neodvisnost kolikosti od zlogovnega ustroja: *rāsti*–*pāsti* 'pascere', *cōta* 'cunja'–*tōta* 'tale' (17). Sicer pa predvidljiva kolikostna premena z ozirom na odprtost/zaprtost zloga deluje v glavnem znotraj paradigem: *bēs* 'vas', *bēsjo* 'vasjo'; *žābrimu* 'govorite', *žābriste* 'govorite' (40). Novost je tudi podatek, da zavoljo izpada midsoglasniškega soglasnika nastaja sistematično nasprotje med nenaglašeno kračino in dolžino: *péta* 'moli'–*pétaa* 'molila'; *péto* '5. (sr. sp.)'–*pétoo* 'molijo' (17–18); poleg prvotnih **l*, **j* izpada tudi midsoglasniški **v*, npr. *wəřhoo* 'orehovo', *sirkaa* 'koruzna' (92). Ko smo že pri prozodičnih novostih, naj omenimo Pronkov opis uresničitve tonemskega nasprotja, ki ga sestavljata nizki ([_L], trad. *akut*) in visoki ([_H], trad. *cirkumfleks*) tonem, nizkemu tonu pa v večzložnih besedah sledi tonski višek dva zloga v desno: *prēkwadi* 'preklade (tož. mn.)' [pre_Lk-wadi_H], *žēgnanega* 'blagoslovljenega' [že_Lgnane_Hga], tudi v zvezah z naslonkami, npr. *nə néne se* 'ne vneti se' [nə ne_L se ne_H] (18).² Tako imamo že pri segmentnem in prozodičnem glasoslovju celovitejšo in podrobnejšo glasoslovno sliko enega od najbolj divergentnih slovenskih narečij, kot smo jo imeli doslej.

V poglavju o oblikoglasju se izčrpno katalogizirajo morfemske premene v fleksiji in besedotvorju, kar je v ziljščini posebej bogato zaradi t.i. 4. palatalizacije mehkonebnikov, značilne za koroščino, pa tudi že omenjene količinske premene v paradigmatici. Nekatere premene kažejo na tolikšne razlike od knjižne slovenščine, da naredijo oblike skoraj neprepoznave v primerjavi s knjižnim jezikom, npr. /g/ ~ /žl/ *pālīgaw* 'polegel', *pālīžloo* 'poležijo' (45); /d/ ~ /čl/ *kīdək* 'kratek', *krāči* 'krajši' (47). Poleg paradigmatskih premen sta posvečena dva odstavka notranjemu in medbesednemu sandhiju.

Ob sicer skrbnem in dobro premišljenem opisu glasovnih in oblikoglasnih zakonitosti naletimo ponekod na kakšno mesto, ki bralca vabi k razmisleku. na str. 33 (razd. 2.3.4) beremo, da

² Vzporedno stanje se najde po mojih podatkih v doudlebskem narečju južne češčine, ki sem jih zapisal med kratko ekspedicijo, ki sta jo vodila PhDr. Zbyněk Holub, Ph.D. in Mgr. Ing. Roman Sukač, Ph.D. (oba s Šlezijske univerze v Opavi) 20. junija 2010. V tem narečju je sicer naglas tako kot v knjižni češčini stalno na prvem zlogu, tonski višek pa je dosežen šele v tretji mori, nato pa spet pada (če sledi še kakšen zlog v isti besedi), npr. *slāma* [sla:_Lma_H], *slāmou* 's slamo' [sla:_Lmo_Hu], *mlātilo* 'cepec za mlatenje' [mla:_Ltīlo], *železa* [že:_Lle:_Lza_H]. Govorci češčine z osrednjega narečnega področja, ki imajo besedno prozodijo v skladu s knjižnim jezikom, dojemajo doudlebski naglas kot ikt v predzadnjem zlogu (podobno stanju v poljščini). Mojemu posluhu je potek doudlebskega tona v zlogu pred viškom zelo podoben tistemu, ki ga poznam kot »akutirani« naglas v gorenjščini, še posebej če je dotični zlog v doudlebsčini dolg. Ni izključeno, da narečje še ohranja sledi tonemskih nasprotij; nekaj takega sem zabeležil (npr. *vosína* 'osovina' [vo:_Lsi_Hna], kar je morda le rezultat stavčne intonacije), vendar je bilo na voljo premalo gradiva, da bi prišel do zadovoljivega zaključka. Zanimivo je, da je v ziljščini vsaj še ena podobnost s češčino, in sicer glotalni zapornik pred samoglasnikom na začetku besede in na morfemski meji (32–33). Ob tej priložnosti bi se rad prisrčno zahvalil kolegoma Holubu in Sukaču za priložnost, da sem se lahko udeležil njune ekspedicije in da sta me opozorila na dotlej še ne razrešeno problematiko doudlebske besedne prozodije. Te bežne opazke o prozodiji čakajo na nadaljnjo obravnavo tako z več primeri kot z instrumentalno analizo, ki jo bo predvidoma opravil dr. Holub.

deluje asimilacija po zvenečnosti v smeri /+zveneči/ → [-zveneči] pred nezvenečimi soglasniki (tj. ne pred zvočniki in *j*, *w*), npr. *drbčsa* ‘plug (rod. ed.)’, *drjčpce* ‘plug (manjš.)’; prav tako je to pravilo omenjeno pri oblikoglasnih pravilih, npr. *grīzu* ‘grizel’ ob nedoločniku *gristi* (47, razd. 3.1.9). V omenjenih razdelkih ni izrecno povedano, kaj se dogaja v nasprotnem primeru, ko nezvenečemu soglasniku sledi zveneči. Sicer pa v razdelku o medbesednem sandhiju beremo, da asimilacija deluje vsaj preko (sicer šibkejše) morfemske meje, npr. *k žėgnu* ‘za cerkveni praznik’ [g ʒe:gnò]. Ali asimilacija res ne deluje v smeri /-zveneči/ → [+zveneči] tudi znotraj besede? Čeprav ziljščina ne nudi toliko tozadevnih primerov kot gorenjščina (zaradi moderne vokalne redukcije, ki v ziljščini ni napredovala do rednega izpada visokih nenaglašanih samoglasnikov (npr. jarško *mòwč bába!* [ʒb] < *molči*), ima takšne zanimive primere kot *hībət, hītbe* ‘hrbet (mest. ed.)’; *liātwo* ‘dleto’, *liātbe* ‘dleto (mest. ed.)’ (< psl. **delbto*, **delbtě*), ki ju dobimo po narečnem premetu v sklopu *-bt- > -tb-* (48). Se ta sklop izgovarja [tb] ali [db] (ali [t̪b] ali [d̪b] ali celo [t̪p])? Implicitno lahko domnevamo, da gre za ohranitev nezvenečnosti pred *b*-jem, če primerjamo *čbčsm* ‘češplja’ [t̪bʲiʃm] (29). Če je izgovorjava res [tb] ali [t̪b], ali to pomeni, da ima fonem /b/ – sicer diahrono < psl. **b* in deloma **v* – v ziljškem glasovnem sistemu status zvočnika, tj. ne vpliva na zvenečnost predhodnega parnega soglasnika? Ziljščina je sicer narečje, ki v nasprotju s knjižnim jezikom dopušča zvenečnost nezvočnikov na koncu besede, prim. *kūəs* ‘kos’ [ku:əs], *kūəz* ‘koz’ [ku:əz] (30). Drugod v ziljski leksiki pa je prišlo do zgodovinsko nepričakovanih uresničitev zvenečnosti v sklopih, ki izpričujejo progresivno asimilacijo v prid nezvenečnosti, npr. *iaspa* ‘soba’ (220) < **ʲst̪bba*, *nāšči* ‘nihče’ < *nik̪t̪v̪z(e)* (242), *stěj* (272) < **s̪da-* (vendar *zgūəda* ‘zgodaj’ < **s̪bgoda*) (o tej in sorodni problematiki gl. Greenberg 2001, Furlan 2009); ali celo do nemotivirane nezvenečnosti, npr. *pəsbəčén* ‘pozlačen’ (250) ob *zwáto* ‘zlató’ (294). Te opombe ne kažejo toliko na pomanjkljivost v Pronkovem delu, kolikor na odprta vprašanja koroškega in širšega slovenskega glasoslovja tako s sinhronega kot diahronega vidika.

Oblikoslovna poglavja so smiselno uravnotežena med sinhrono strukturo besednih vrst in primerjalnimi podatki iz knjižne slovenščine in iz starocerkvenoslovanščine (npr. glagolska spregatev je razporejena na osnovi znanega petrazrednega diahronega sistema v Leskienovi slovnici, glede na tematični samoglasnik; tako ima ziljščina v sedanjiku 10 spregatvenih tipov). Tako dobita tipolog kot diahronist potrebno oporo pri branju teh razdelkov. Velika prednost teh razdelkov je celovitost opisa, s katerim dobimo ne le polne (naglašene) paradigme, vendar tudi obsežne sezname izpričanih besed, pripadajočih posameznemu razredu. Bežne opazke kažejo tudi na razlike med avtorjevim gradivom in dosedanjimi opisi, npr. »Grafenauerjevega *kākšŋ* ‘what kind of?’ gospa Hebein ne sprejema« (95). Poleg pregibalne paradigmatike so podani tudi opisi besedotvornih vzorcev, ki kljub avtorjevemu zadržku (»Sledeči razdelek nima namena biti celosten pregled uporabe in razporeditve pridevniških pripon v ziljščini, temveč je le nabor opazk o tvorbi pridevnika.« [91]), tudi niso ravno površni. Avtorjevo prizadevanje za celovitost občasno pripelje do odvečnih razlag, npr. pri končnicah moške sklanjatve je podana poleg pričakovanih možnosti v im./tož. ed. -Ø, -a, tudi -u za tip *sjəku* ‘sokol’ (52). Učinkoviteje bi bilo pripisati pojav tega *u*-ja oblikoglasni premeni (*u ~ w/l*) na koncu korenskega morfema pred ničto končnico in samoglasniško (npr. im. ed. *sjəku*, tož. ed. *sjəkwə*, im. mn. *sjəkli* [60]), kar avtor tudi predlaga kot alternativno možnost v opombi 28 na str. 52. V komentarju najdemo koristne podatke o posebnostih inventarja posameznih razredov kot tudi o odstopanjih od pričakovanih oblik, npr. poleg nepresenetljivega moškega samostalnika na -a v im. ed. *wəča* ‘oče’ so izpričani še trije drugi raznoličnega izvora: *məštva* ‘moški’, *pūra* ‘kmet’, *krūha* ‘kruh’ (52); poleg ostankov *u*-jevskega debla (*wəd dūəmu* ‘od doma’) se končnica -u v rod. ed. rabi v nasprotju s končnico -a za izražanje delnosti pri nekaterih neštevnih samostalnikih: *Tən je kūpəc ləsu* ‘Tam je kup lesa’ (ob navadni obliki rod. ed. *ləsa*) (53). V sicer obilnem komentarju o sklanjatvenih posebnostih nisem našel razglage za odsotnost predloga za psl. **v* ‘navznoter,

znotraj³, pri čemer se na prvi pogled zdi, da ziljščina ohranja brezpredložno rabo mestnika, npr. *pəɲine je äkstra nuwərnə* 'na planinskem travniku je posebno nevarno' (154), vendar je predlog odsoten tudi pri smernem pomenu s tožilnikom: *jəz ne grén bəč šūwo* 'jaz ne grem več v šolo' (157). Obstajajo neposredni dokazi, ki kažejo na to, da je predlog izginil po glasovnem postopku zaradi glasovne spremembe, kajti nekdanji začetni **u-* ali **vɔ-* je ohranjen le v oblikah, v katerih je po premetu zdaj na drugem mestu v soglasniškem sklopu, npr. *bwiti* 'ubiti' (< **ubiti*), *pwéti* 'vpeti' (< **vɔpəti*) (143), kar se je zgodilo tudi v panonski skupini, prim. beltinsko (prekm.) *bùjti* 'ubiti, zaklati', *mújrati* 'umirati', *mújvati* 'umivati'.⁴

Kot je bilo omenjeno zgoraj, so sedanjiški razredi razporejeni po načelih Leskienove diahronne klasifikacije, vendar so odločilni sinhroni kriteriji tj. prisotnost ali odsotnost tematičnega samoglasnika, barva tega samoglasnika in mesto naglasa (101). Za predstavo tega bogatega razdelka naj navedemo stanje pri sedanjiku. Po navedenih kriterijih gredo v prvi razred predvsem glagoli Leskienove prve, npr. *bəré, pəččə*, vendar tudi ustrezni glagoli iz Leskienove tretje skupine, npr. *píjén* 'pijem' in 'pojem', torej z zgodovinskega stališča glagoli s tematičnim samoglasnikom *-e-* iz akcentske paradigme (a.p.) C, ne glede na nekdanjo pripono. Zaradi glasovne spremembe v nenaglašanih samoglasnikih imajo nekdanji *e-*jevski glagoli iz a.p. A in B sinhrono premeno *-e-/a-* v sedanjiku, *zəčnan, zəčne* (pri Pronku IIa); *pətəgnan, pətəgne* (IIb); *pridan, pride* (IIIa); *sīəčan, sīəče* (IIIb), *kəpūjan, kəpūje* (IV). Slednji se razlikujejo od glagolov, narejenih po vzorcu nekdanjih glagolov *-aje-* po kontrakciji, in sicer v tem, da ima skupina V tematični *-a-* tudi v 3. os. ed., npr. *hənjə* 'neha' (Va), *dīəwa* 'dela' (Vb). V razred VI sodi majhna skupina modalnih glagolov, ki se svojevrstno obnašajo tudi v drugih slovanskih jezikih, npr. *hóčn, hócəš, hócə; móm, mórəš, móre*. Leskienova 4. skupina je razdeljena na Pronkove razrede VII (iz a.p. C) in VIIIa (a.p. B), VIIIb (a.p. A): *žəbrín, žəbrí* 'govorim, govori' (VII); *hódn, hódəš, hódí* (VIIIa); *bīdn, bīdəš, bīdí* 'vidim, vidiš, vidi' (VIIIb). V zadnjih dveh razredih so neštevilni glagoli Leskienove 5. skupine: *bédəti, bíən* (IXa); *djāti, dīən* (IXb); *dán* (Xa); *mān* (Xb). Poleg te klasifikacije so še nepravilni glagoli, vključno z narečno posebnostjo, preteklim pogojnikom (*bésn, bési, bə...*), in klasifikacija deležnika na *-l* (posledično tudi nedoločnika in namenilnika ter ostalih deležnikov), ki si je glede na svojo zapleteno strukturo zaslužil svojo lastno klasifikacijo s kar enajstimi razredi. Razmerja med sedanjikom in deležnikom na *-l* so podana v posebnem odstavku (5.7; str. 132–134).

Inovativna v Pronkovem opisu je širša obravnava glagolskega vida in predpanske tvorbe, v katero vključi tudi del obstoječe literature o slovenskem glagolskem vidu (134–143). S sklepom o tem, da gre razlikovati slovnično in leksikalno prefiksacijo, se avtor pridruži današnjemu prevladujočemu mnenju v slavistiki, ki pa je sicer po njegovi ugotovitvi v nasprotju z domačo slovnično tradicijo. Drugače ima sistem glagolskega vida ziljščine po temeljnem ustroju za enakega sistemu knjižne slovenščine, medtem ko so odstopanja predvsem v snovnih podrobnostih. Tako ima npr. ziljščina brezpredpanski glagol *čéti* 'početi kaj (s kom)' (135) (< **-čəti*) (čeprav je v slovarju podan le primer s predpono: *Nčíəsn mūwa scéti ž nían* 'Nič nisem mogla početi z njim' [207]). Za zahodno obrobje slovenščine in čakavščine je sicer znana tudi nejužnoslovanska predpona iz psl. **vy-* (npr. *bəgnāti* 'izgnati', *bəžəbríti se* 'odsvetovati se od nečesa') ob splošnejši *z-/s-* iz psl. **iz-* (*zbrāw* 'izbral', *skəpāti* 'izkopati'). Po mnenju Pronka je v ziljščini vidski sistem preprostejši od sistema knjižne slovenščine v tem, da so glagolski pari brezpredpanski nedovršni – predpanski dovršni pogostejši v ziljščini, kajti »drugotna imperfektivizacija iz predpanskih dovršnih ni postala tako popularna kot v osrednjih narečjih«, čeprav ob tem izraža tudi zadržek, da v vseh primerih ni bilo mogoče ugotoviti iz konteksta, ki je bil na voljo, da dejansko gre za slovnično perfektivizacijo (137). Tako so v ziljščini tvorjene vidske dvojice z različnimi predpo-

³ Možno je, da je ta podatek ušel moji pozornosti.

⁴ Prim. tudi vzporedni premet belt. *henjāti*, ziljsk. *hènjati* 'nehati' < psl. **nexati*.

nami: (D/ND) *bə/triəti* 's/treti', *da/bránəš se* 'za/ščititi se', *nə/šriəbati* 'na/pisati', *pə/briəti se* 'po/briti se', *pr/pélamu* 'po/peljamo', *rzézati* 'raz/jeziti', *sn/čsti* 'po/jesti', *s/čéti* 'narediti/delati' ali 'početi', *zəbliskati* 'po~za/bliskati' (137–138). Zanimivo pri tem je dejstvo, da sta zdaleč največji in domnevno tudi najbolj produktivni skupini s *pə-* (z 41 glagoli) in *z-/s-* (s 37 glagoli). Po ugotovitvi Dickeyja gramatikalizacija predpone zgolj v morfem, ki naredi glagol dovršenega (préverbe vide), deli slovanske jezike na dve večji skupini: v eni je produktivnejša predpona *z-/s-* (češčina, slovaščina, lužiščina, slovenščina), v drugi je produktivnejša predpona *po-* (ruščina, bolgarščina, makedonščina, ukrajinščina, beloruščina), medtem ko je v poljščini produktivnost obeh predpon skoraj enaka, v bosanskem, hrvaškem, črnogorskem, in srbskem jeziku pa do gramatikalizacije sploh ni prišlo (Dickey 2005). Po temu kriteriju kaže, da ziljščina spada k obrobnejšemu tipu s poljščino, če ne že rahlo v skupino vzhodnih in jugovzhodnih slovanskih jezikov.

V 8. poglavju avtor strne svoja dosedanja razmišljanja o kronologiji ziljske akcentuacije v širšem slovenskem kontekstu in se s tem v zvezi upravičeno osredotoča na razvoj v sosednji primorski in panonski skupini, vključno z upoštevanjem izsledkov najnovejih raziskav v Kanalski dolini. S panonsko skupino je bila koroščina v tesnejši zvezi že pred nastankom prve izoglose, ki je razdelila slovenska narečja na severozahod in jugovzhod (Miklošičeva delitev na *ie, uo* || *ei, ou* < **ē, *ō*), zato res gre iskati najzgodnejše narečne inovacije v koroščini skupno z vzhodom. Tu bi se omejil le na komentar k njegovim ugovorom mojim pogledom na potek razvoja pomika psl. cirkumfleksa (187–188). Skušal sem izoblikovati opis poteka skrajšanja v prvem zlogu in posledičnega nadomestnega podaljšanja v drugem zlogu na bolj niansiran način, kot je predstavljen pri Pronku. Razvoj je po mojem namreč potekal v zvezi z relativno težo obeh zlogov, kar je pripeljalo do različnih rezultatov v različnih narečjih, še posebej na obrobju, kjer so valovi inovacij najšibkejši (Greenberg 2002: 118–119, razd. 21). Pri moji razlagi se je treba zavedati, da se sprememba odvija na dveh ravneh. V tem primeru je treba razumeti dvočlensko nasprotje dolžina : kračina kot kognitivno odločitev (kar se sliši), kar sodi k fonemski ravni, medtem ko je mikrovariacija (to, kar se uresničuje v dejanskem govoru), ki sodi k fonetični ravni, kontinuum. Tako, denimo, razmerje zlogovnih dolžin 1,5 : 1,0 lahko presodi hipotetični govorec narečja kot dolžina : kračina, medtem ko razmerje 1,3 : 1,0 presodi kot enakovredna zloga glede fonemske količnosti. V takšni situaciji bi lahko v govoru Središča npr. beseda *ōko* ostala pri prvotni količnosti in mestu iktusa, medtem ko je v besedi *golōp* prišlo do premika. Hipotetično bi po prvi fazi (skrajšanju cirkumfleksa) prišlo do povprečnega količinskega razmerja 1,0 : 1,2 (*ōko*) proti 1,0 : 1,7 (*golōp*) – dodatno dolžino v drugem primeru lahko pripišemo sledečemu soglasniku, če ne že nekdanjemu dvoglasniku (**golomb* oz. **golōb*, prim. današnje ziljsko *srēnča* 'sreča' < **sbrēt'a, mīasnc* < **mēšec* 'b^s'); morda je bilo pri besedi *mēso* (< **mēso*) razmerje 1,4 : 1,0, kar ni zadovoljilo kognitivnega kriterija za govorce središkega dialekta, da bi dojel drugi zlog kot dovolj dolgega, da bi si zaslužil pomik (ikt), prvega po so imeli za dovolj dolgega, da je ostal dolg. Zato sem rangiral kontekste s pomikom oz. brez pomika pač v možnostni hierarhiji. Zame je osnovna motivacija za pomik cirkumfleksa ravno v dolžini: ikt se je preselil tja, kjer je govorec presodil (ali bolje rečeno, v povprečju je presodila skupnost govorcev določenega koda), da je zlog dolg. Kar pa zadeva nizki ton v prvem zlogu v ziljščini, se v bistvenih potezah strinjam s Pronkovo (in Kortlandtovo) razlago pomika tonskega viška v desno in podoben razvoj za ziljščino sem tudi opisal; ziljski nizki ton imam za nepopoln premik v tem smislu, da se je tonski višek preselil na desno, medtem ko je v nasprotju z osrednjimi slovenskimi narečji ikt ostal v prvem zlogu (Greenberg 2002: 119, razd. 21).⁶ Rahlo drugačno možno gledanje na

⁵ V ziljščini sicer ni več izpričan leksem za psl. **golōb*, ki je nadomeščen z izposojenko iz nem. *Taube*(li), ziljsko *təwbəli*.

⁶ Po svojem Glasoslovju (Greenberg 2002 na osnovi prvotne angleške izdaje l. 2000) sem prišel do nove domneve, da slovenski nizki ton odraža nekdanjo laringalizacijo v akutiranih naglašanih zlogih in da gre

razvoj je to, da so govorniki zgodnje faze ziljščine drugače dojeli pomik cirkumfleksa, ki so ga slišali v govoru inovativnejših sosedov v naslednji dolini ali celo onkraj Julijcev, kot nizki ton v prvem zlogu. Tako se pač širijo inovacije: govorniki podzavestno posnemajo jezikovne prvine, ki se jim zdijo prestižne ali kakor koli boljše od lastnih. Pri tem pa ni nujno, da ustvarijo prvine, ki jo posnemajo, na enak način kot prvotni nosilci inovacije.

V celoti gledano je Pronkov opis ziljskega narečja izvrstno delo, z bogatim, skrbno zbranim in predstavljenim gradivom, kar je plod učinkovitega, premišljenega koncipiranega in celovitega terenskega dela. Dragocen je kot vir informacij o narečju, ki bo v kratkem času izumrlo. Opis bogati dosedanje znanje o ziljščini in s tem tudi dopolnjuje slovensko narečjeslovno literaturo s še eno prepotrebno monografijo. Z globljim poznavanjem tega narečja bomo lahko v prihodnosti še naprej precizirali celostno pojmovanje strukture in diahronije slovenskega jezika ter posledično tudi slovanskih in indoevropskih jezikov. Delo bo uporabno ne le slovenskim narečjeslovcem in diahronistom, temveč tudi tipologom in diahronistom, delujočim v slavistiki, indoevropistiki in v splošnem jezikoslovju.

LITERATURA

- Stephen M. DICKEY, 2005: S-/Z- and the Grammaticalization of Slavic Aspect. *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies* 5: 3–55.
- Metka FURLAN, 2009: Asimilacijski vzorec v gornjeseniških primerih tipa *smétke* 'smeti' v širšem slovenskem kontekstu. Irena Popov Novak, ur. *Slovenski mikrokozmosi. Medetnični in medkulturni odnosi. Slovenski slavistični kongres. Monošter 2009. Zbornik Slavističnega društva Slovenija* 20: 120–130. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.
- Marc L. GREENBERG, (Гринберг Л., Марк): 2001. 'Расцвет и падение' лениции взрывных в словенском языке. *Вопросы языкознания*. 31–42.
- Marc L. GREENBERG, 2002: *Zgodovinsko glasoslovje slovenskega jezika*. Maribor: Aristej.
- Marc L. GREENBERG, 2007: Phonetic Evidence for the Development of the »Acute« Tone in Slavic. *Tones and Theories: Proceedings from the International Workshop on Balto-Slavic Accentuation*: 95–108. Zagreb.
- Franč NOVAK, 1985: *Slovar beltinskega prekmurskega govora* (ur. Vilko Novak). Murska Sobota: Pomurska založba.

M. L. Greenberg
Kansaška univerza

drugačen tonski potek v novoakutiranih zlogih (čakavščina, kajkavščina, posavska štokavščina) pripisati drugačnemu izvoru, namreč premiku naglasa z naslednjega zloga. Novoakutirani zlogi so v slovenščini prevzeli tonski potek staroakutiranih naglašanih zlogov, tj. nizki ton, medtem ko do tega izenačenja ni moglo priti v bos.-hrv.-čg.-srbskih ter panonskoslovenskih narečjih, ker ta niso razvila laringalizacije, temveč le glasilčni zapornik, ki ga danes odraža kratki »padajoči« naglas. Pri tej razlagi je ključna tipološka zakonitost, da laringalizacija sovariira s podaljšanjem samoglasnika in spuščanjem tonskega poteka, medtem ko glasilčni zapornik sovariira s krajšanjem zloga in visokega tona. Po tem sklepam, da so tista narečja, ki imajo dolgi nizki ton za nekdanji psl. akut (tip knj. sl. *bráta*), prešla obdobje z laringalizacijo; narečja s kratkim naglasom pa so prefonologizirala naglašeni zlog z nekdanjim glasilčnim zapornikom kot kračinski naglas (tip b-h-čg-s. *bráta*). Ta razvoj je zagotovo del podlage za nadaljnje diferenciacije količinskih premen v drugih slovanskih jezikih, le da je največ dokazov zaradi tonskega poteka v zahodnih južnoslovanskih jezikih, ki izpričujejo tonemskost (za podrobnosti gl. Greenberg 2007).